

ПРАВОЗНАВСТВО

Заросило В.О., д. юр. наук, доцент, проректор УДУФМТ

ВИЗНАЧЕННЯ ЗАГАЛЬНОЇ СХЕМИ КОРУПЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ ТА НАПРЯМИ ЗАПОБІГАННЯ І ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ

Розглядаються питання визначення основних аспектів корупційного процесу та аналізується їхній вплив на здійснення державної влади. На основі аналізу запропоновано практичні заходи щодо запобігання і протидії корупції в Україні.

Ключові слова: корупційні діяння, чиновники, пільги, грошові кошти, розподіл державного замовлення, корупційна умова, корупційна взаємодія.

Рассматриваются вопросы определения основных аспектов коррупционного процесса, и анализируется его влияние на осуществление государственной власти. На основе анализа предложено осуществить практические меры по предупреждению и противодействию коррупции в Украине.

Ключевые слова: коррупционное деяние, чиновники, льготы, денежные средства, распределение государственного заказа, коррупционное условие, коррупционное взаимодействие.

In the article the questions of determination of main aspects of corruption process are examined and analyses of their influence to the fulfillment of the state power. At the base of the analyses done the practical measures of the counteraction and prevention of corruption in Ukraine are proposed.

Key words: corrupt action, officials, privileges, monetary means, division of state order, corrupt condition, corrupt interaction.

Постановка проблеми. Питання боротьби з корупційними проявами в українському суспільстві та запобігання і протидії корупції досить важливе. Адже, як свідчить досвід розвитку окремих країн, корупція може сприяти навіть дезінтеграції держави та відкидає назад її розвиток. В юридичній науці останнім часом приділяється багато уваги питанням корупції, корупційними правопорушенням, запобіганням і протидії корупції та іншим аспектам цього соціального явища.

Разом з тим в наукових дослідженнях не розглядається сам корупційний процес та його складові. Мабуть є доцільним розглянути корупційний процес та визначити його ланки. Якщо в ланцюговій реакції знищити одну або декілька ланок то така ланцюгова реакція може припинитися, тому вивчення ланок корупційного процес є необхідним.

Отже, метою даної статті є дослідження корупційного процесу та визначення його найбільш слабких ланок, які можна знищити і завдяки цьому сприяти запобіганням і протидії корупції.

Стан вивчення проблеми: Корупція, як соціальне явище та протиправна діяльність розглядалася багатьма вченими в Україні та в інших країнах [1,2,3,4]. Наприклад, М.І. Мельник, який вперше розглядав корупцію як соціальне явище та запропонував авторські визначення корупції, а також окремі шляхи протидії їй, виокремлює в цілому механізм дій корупції, але разом з тим її процес не аналізує [2].

Загалом корупцію переважно розглядають як зрощування представників державного апарату з кримінальними угруповуваннями, які діють заради власної вигоди але наносять шкоду як політичним так і економічним відносинам [5]. Проте корупція не тільки вражає державні структури, вона діє і на побутовому рівні. Разом з тим етапи корупційних діянь і загальна схема корупційного процесу в юридичній літературі ще не розглядалися.

Г.Л. Репецька виокремлює чотири етапи корупційної поведінки: одержання максимального прибутку від тіньового бізнесу, захист організованої злочинності від соціального контролю, спосіб збагачення чиновників та поступове вростання кримінальних структур у державний апарат [6]. Це не є процес корупції – це наслідки корупційних діянь.

М.М. Решетніков, аналізуючи сутність корупції, зазначає, що цей соціально-психологічний феномен практично не досліджений, як не досліджені також етапи його виникнення і функціонування, тобто сам процес корупції [7].

Російські автори Добренєков В.И. та Ісправнікова Н.Р., які підготували навчальний посібник для вищих навчальних закладів «Коррупція: современные подходы к исследованию» [8] роблять спробу визначити процес корупційних правопорушень, проте вони включають у цей процес лише правові аспекти, в той час, як зазначалося, корупція насамперед соціально-психологічний феномен.

Таким чином визначення процесу корупції досі лишається не дослідженим.

Виклад основних положень. Процес корупційного правопорушення, на нашу думку, починається з виникнення приводу для нього, а також з психологічної готовності особи до вчинення такого правопорушення. Приводом до корупційного правопорушення можуть бути різні підстави, але в Україні це насамперед низька заробітна платня державних службовців, низький морально-психологічний рівень чиновників, а також відсутність відкритості і контролю за діями чиновників, незважаючи на чисельні контролюючі органи.

Приводом для корупційних правопорушень є також бюрократичні перепони, які створюються навмисне, розробка всіляких інструкцій, які, з одного боку, ніби впорядковують діяльність державного апарату, але з іншого – дають можливість чиновникам диктувати свою волю всьому населенню країни.

Добренєков В.И. та Ісправнікова Н.Р. до приводів корупції відносять також отримання різноманітних преференцій, пільг при вирішенні того чи іншого питання в державній установі, наприклад, розподілення ресурсів, отримання державного замовлення, отримання грантів, державної допомоги, виділення кредитів, землі та т. ін. [8, с. 58]. До приводів, які призводять до корупційних правопорушень належать також можливості припинити справу, чи змінити рішення по справі, тобто вирішення ситуації незаконним способом, вирішення питання про призначення на посади потрібних осіб та т. ін.

Наступним аспектом корупційного правопорушення є фактори, які сприяють корупції. Перш за все це недосконалість законодавства, в якому залишаються прогалини для корупційних правопорушень, створення чиновниками умов для вчинення корупційних дій. Особливо це стосується розподілу ресурсів та інших засобів для виробництва, виділення державних коштів тощо.

Фактором, який сприяє корупційним правопорушенням є також і те, що виконавча влада майже не несе відповідальності за вчинення певних дій, тобто чиновника можуть просто звільнити з посади, але не притягти до відповідальності. З іншого боку, відсутня прозорість у вирішенні економічних питань та розподілу ресурсів.

Факторами, які сприяють корупції є також недостатнє матеріальне забезпечення чиновників, що породжує певною мірою психологічну готовність до корупційних діянь. В Україні більшість чиновників є непрофесійними. Вони не обираються на основі конкурсів та відкритих змагань. Крім того зайняття посади означає, що чиновник планує використовувати цю посаду, як можливість для отримання додаткового прибутку. Державні службовці не ставлять перед собою мету підвищення рівня обслуговування населення, а збереження посади та можливості використання її для додаткового прибутку. Навіть при виявленні факту корупції чиновники не завжди притягаються до відповідальності.

Центральною стадією корупційного правопорушення є корупційна взаємодія, яка відбувається при наявності зазначених факторів та приводів. Корупційна взаємодія може відбуватися часто, коли чиновник неодноразово використовує свою посаду для отримання незаконного прибутку або зрідка, коли можливості чиновника обмежені. Згадані умови залежать від посади, та повноважень чиновників.

Досить часто чиновники використовують посередників, які шукають «клієнтів» для вчинення тих чи інших корупційних дій, вирішення питань та ін. Чиновники можуть створювати посередницькі структури (консультаційні фірми, фірми посередники та інші організації), які здійснюють корупційну взаємодію. Крім того корупційна взаємодія може бути сімейним бізнесом, коли дружина або чоловік допомагають у вирішенні питань відповідного характеру.

Результатом корупційної взаємодії можуть бути різні матеріальні блага чи рідше моральні аспекти. До матеріальних благ належать грошові кошти, дорогі подарунки, скидки при придбанні різних товарів та послуг, участь чиновників чи їх родичів у бізнесі, надання різних послуг, наприклад, будівництво, ремонт та ін.

Розмір «заохочення» чиновника залежить від багатьох факторів. Перш за все це посада чиновника та можливість приймати ті чи інші рішення, або впливати на прийняття рішень. Велике значення має також і сфера, в якій працює чиновник. Найбільш корумпованими є військова галузь, внутрішніх справ, прокуратури, суду та податкової адміністрації. Не відстають від них митники та представники інших контролюючих організацій.

Розмір корупційної «винагороди» залежить також від приводу самого діяння. Наприклад, надання змоги брати участь у державному замовленні на декілька мільйонів гривень повинне віддячуватися більшою сумою, ніж наприклад, влаштування родича на якусь посаду в Міністерстві внутрішніх справ чи іншому міністерстві.

Останнім аспектом корупційного діяння є результат самого корупційного діяння та його вплив на суспільні відносини. До такого результату ми можемо віднести підміну державних цілей особистими та груповими, а відповідно і зростання недовіри населення до держави в цілому та до державних установ. Корупційні діяння ведуть також до руйнування суспільної моралі, криміналізації окремих галузей економіки, уповільнення інновацій у виробництві та втілення в життя новітніх технологій.

Корупція веде до зниження авторитету держави загалом та зменшення кількості інвестицій в економіку держави.

Висновки. Зважаючи на аналіз нами визначених аспектів корупційного процесу, можна запропонувати окремі напрями і кроки запобігання і протидії корупції. До таких напрямів пропонується віднести:

- реальні кроки у напрямі відкритості розподілу державних ресурсів, оприлюднення списків підприємств та організацій, які отримують різні преференції, кредити, державні замовлення (крім тих, що становлять державну таємницю), також оприлюднення мети їх отримання та інші кроки держави;

- вдосконалення законодавства, а з цією метою – активне обговорення законодавства в засобах масової інформації, на різних зборах і семінарах, визначення чіткої мети закону, та оперативне внесення змін в разі виявлення недоліків, які можуть сприяти корупційним правопорушенням;

- визначення чіткого механізму відповідальності державних чиновників різних рангів за корупційні діяння, навіть, якщо вони були здійснені в досить віддаленому часовому проміжку. При цьому необхідно ввести так звану «презумпцію винності чиновника у вчиненні корупційного правопорушення, тобто всі не задекларовані грошові кошти, які виявлені у чиновника вважаються незаконними до тих пір поки він офіційно не доведе, що вони надійшли законним шляхом. Такий принцип мабуть треба закріпити на конституційному рівні, адже ситуація з корупцією в країні вимагає застосування такого принципу;

- вирішити питання підвищення заробітної плати чиновникам, але при зменшенні їх кількості, а з другого боку, призначення на будь-які посади повинне відбуватися тільки на умовах відкритих конкурсів, які б давали можливість формувати дійсно професійні команди, які, з іншого боку, не повинні піддаватися впливу політичних структур;

- посилити антикорупційну пропаганду, тобто про кожний факт вимагання хабара чи інші корупційні дії громадяни можуть повідомляти працівників правоохоронних органів, при цьому такі повідомлення можуть бути анонімними, але направлятися не лише до органів внутрішніх справ України, а також водночас до прокуратури, СБУ та інших силових структур, щоб не було можливості вплинути на розгляд справи в одній структурі;

- створити єдиний реєстр який повинен фіксувати не тільки доходи але й витрати посадових осіб, особливо вищих посадових осіб. Крім того будь-який громадянин, який бажає зайняти посаду державного службовця повинен повідомляти про всі свої витрати. Даний реєстр має бути публічним. Якщо те, що перебуває у власності громадянина не відповідає задекларованому, вступає в дію принцип «презумпції винності» доки не буде доведено походження коштів та власності, яка належить громадянину;

- особливо треба визначити питання відповідальності осіб, які визнані винними в корупційних діяннях і їхня вина доказана судами. Такі особи ніколи не повинні бути допущені до державних посад або посад в органах місцевого самоврядування. Вся шкода, яка нанесена корупційними діями повинна бути відшкодована, а отримані кошти та власність має бути конфіскована;

- треба перевірити всі комерційні структури, які створені при державних органах, особливо це стосується питань розділу землі, надання різних довідок, без яких неможливе ведення бізнесу або будівництва та ін. При виявленні корупційної спрямованості діяльності подібних організацій вони підлягають закриттю та забороні;

- ввести спеціальний фонд для заохочення чиновників, які працюють без корупційних правопорушень, наприклад, виплачувати їм в кінці року подвійну заробітну плату, надавати безкоштовні путівки та ін.

Звичайно, всі ці заходи можна здійснити тільки за наявності політичної волі Президента України, Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України. Тільки спільними зусиллями вищих органів влади можна зупинити корупцію.

Література

1. Терещук О.В. Адміністративна відповідальність за корупційні правопорушення. Дис... канд. юрид. наук 12.00.08 / Одеська національн. юрид. акад. – Одеса, 2000. – 204 с.
2. Мельник М.І. Корупція – корозія влади (соціальна сутність, тенденції та наслідки, заходи протидії): Монографія. – К.: Юридична думка, 2004. – 400 с.
3. Гвоздецький В.Д. Організаційно-правові засади запобігання і протидії корупції в Україні: Монографія. – К.: Леся, 2012. – 584 с.
4. Шишкарєв С.Н. Противодействие коррупции: теория и практика: Монография / С.Н. Шишкарєв. – М.: КДУ, 2009. – 168 с.
5. Сервецький І.В. Теоретичні основи боротьби з організованою злочинністю і корупцією / І.В. Сервецький // Вісник Запорізького юридичного інституту. – 1999 – №2. – С. 53-63.
6. Репецкая А.Л. Организованная преступность в сфере экономики и проблемы борьбы с ней. / А.Л. Репецкая. – Иркутск: ИГЭА, 2000. – 128 с.
7. Решетников М.М. Психология коррупции: утопия и антиутопия / М.М. Решетников. – СПб: Восточно-европейский институт психоанализа, 2008. – 128 с.
8. Добренъков В.И. Исправникова Н.Р. Крупция: современные подходы к исследованию: учебное пособие для в-зов. / В.И. Добренъков, Н.Р. Исправникова. – М.: Академический проект; Альма матер, 2009. – 207 с.